

Matuszewski, Józef

Datowanie w dekretach krakowskich

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 8, 105-113

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Datowanie w dekretach krakowskich

Datierung in den Krakauer Dekreten

1. Terminy datujące w dekretach. 2. Znaczenie poszczególnych terminów.

1. Datierende Termini in den Dekreten. 2. Bedeutung der einzelnen Termini.

1. W dekretach¹ mamy następujące terminy datujące chronologicznie, pierwotnie lub wtórnie. Zestawiamy je alfabetycznie:

łacińskie: *adventus, annus, ascensio, autumnus, circumcisio, in crastino, dies, dominica, epiphania, etas, feria, ferialis, feriatas, extra feriatas, festivitas, festum, hora, ligatus (dies), mane, mensis, meridie, nativitas, nox, occasus solis, octava, prandium, profestum, quatember, quatuor tempora*²;

niemieckie: *frist, groß, helig (tag), jahr, monat, morgen, sonnenschein, tag (dingtag, lebetag), woche, zeit.*

2. Wyjaśnienie terminów:

1. **Adventus, adwent.** Wyraz *adventus* pojawia się w dekretach w dwu znaczeniach:

a. Dosłownym – przybycia, 1.508: *sed suspenderunt ad adventum domini*, 2.597: *suspendere causam ad adventum cursoris*³.

b. Tę samą nazwę nadano również okresowi czterech niedziel⁴ poprzedzających święta Bożego Narodzenia. Przyswoił ją sobie język polski

¹ *Decreta iuris supremi Magdeburgensis castri Cracoviensis. Die Rechtssprechung des Oberhofs des deutschen Rechts auf der Burg zu Krakau 1456–1481*, t. 1, Herausgegeben und eingeleitet von Ludwik Łysiak und Karin Nehlsen-v. Stryk, Frankfurt am Main 1995; t. 2: *1481–1511*. Herausgegeben und eingeleitet von Ludwik Łysiak unter Mitwirkung von Karin Nehlsen-v. Stryk, 1997.

² Wydawca drukuje niepotrzebnie wyrazy *quatember* i *quatuor tempora* dużą literą – to *appellativa*.

³ W tym samym dekrete mowa o *tarditas cursoris*.

⁴ Nie czterech tygodni!

- w postaci nie zmienionej – jako *adwent*. To właśnie trzema względnie czterema niedzielami adwentu rozpoczyna się rok kościelny: 1. *adventus*, 2. *adv.*, 3. *adv.*, 4. *adv.*
2. **Annus**, rok. Jest to rok *Pański*, *annus Domini*, liczony od narodzenia Chrystusa, stąd zwany także 1.206: *annus Nativitatis*. W dekretach podaje się go tylko przy pierwszym akcie kolejnego roku, pomijając przy następnych.
3. **Datacja**. Pisać pełnymi słowami *anno millesimo-guadringsesimo-nonagesimo-guarto* to sposób dość kłopotliwy; o wiele prościej wyrazić tę liczbę cyframi rzymskimi, a jeszcze zwięźlej – arabskimi. Notuje się zaś bądź pełną cyfrą rzymską, 1.132: *anno Domini M^oCCCC^oLVIII^o* (1458), bądź tylko jej częstką końcową, 1.1021: *anno etc. LX IX* (1469); czasem częściowo cyfrą, a częściowo słowem, 1.63: *L^oseptmo* (1457), 1.206: *anno Nativitatis eiusdem M^oCCCCL nono* (1459). Zapis arabski, *anno 1494°*, swą zwięzłością wziął górę nad pierwszym i wyparł go z praktyki codziennej.
4. **Dies**. Termin *dies*, *tag*, dzień nie jest jednoznaczny⁵.
- a. Najczęściej to 24-godzinna doba składająca się z dnia i nocy; łacina osobnego terminu na dobę nie zna. Ten właśnie sens dnia-doby występuje we wszystkich wypadkach, w których mówi się o okresach przedawnienia wynoszących często rok i dzień, 1.1222: *annum et diem*⁶.
- b. Innym razem *dies* to (jasny) dzień, przeciwstawiający się (ciemnej) nocy, 1.198, 1447: *tempus nocturnum*, 2.383: *tempore noctis*, 1. 102, 103: *bey nacht*⁷. Wchodzą one zatem w relację antonimiczną⁸.
5. **Dnie** dzielą się z paru punktów widzenia. Podziały te się krzyżują.
- a. Podstawowy jest podział na dni powszednie i świąteczne, inaczej: robocze i odświętne. Drugie cechują się tym, że praca ręczna jest wówczas zabroniona (SEJP). W tygodniu jest jeden dzień świąteczny: *dominica*, *niedziela*, a sześć – roboczych: *feria secunda*, *tertia*, *quarta*, *quinta*, *sexta* – aż do *septima*, *sabbatum*.
- b. Odróżniamy święta stałe i ruchome. Tylko stałe przypadają na ten sam dzień roku, natomiast ruchome – na różne dni; i to znowu w ramach pewnych cykli.
- c. Świąt stałych jest niewiele: *Nativitas Domini* (25 grudnia), *Circumcisio Domini* (1 stycznia), *Epiphania* (6 stycznia), *Omnium Sanctorum* (1 listopada). Będąc stałymi, pełnią one funkcję dodatkową – równocześnie datują.

⁵ A. Różyło, *Obraz dnia i nocy w polszczyźnie*, „Język Polski” 2002, t. LXXXII, s. 111–118.

⁶ O *dies* przeciwstawionej *feria* por. niżej pkt. 10) i n.

⁷ Dekrety notują również derywat 1.630: *vor-nachten*.

⁸ A. Różyło, *Obraz dnia...*, s. 118.

- d. Reszta świąt, a więc *Pascha, Pentecosten, Trinitas, Ascensio Domini*, przypada co roku w inne dni.
6. Rok kościelny dzieli się na kilka **okresów**, które noszą osobne nazwy. Są to:
- a) *adventus*, adwent, *Przyjście* (4 niedziele),
 - b) okres *post Epiphanie*,
 - c) okres po Objawieniu (3 niedziele), oraz
 - d) okres *post Trinitatis*, po Trójcy (26 niedziel).
7. W kalendarzu kościelnym również każda **niedziela** ma swoją nazwę, choć nie bez wyjątku: nie mają jej dwie – te, które wypadają na okres od 25 grudnia do 6 stycznia, a więc ostatnia – grudniowa i pierwsza – styczniowa. Zaznaczyliśmy wyżej, że nazwy niedziel stały się wtórnie terminami chronologicznymi. Uformowane zaś zostały na parę sposobów.
- a. Raz zawdzięczają ją pozycji, jaką zajmują we wskazanych niżej okresach kościelnych.
 - b. Innym razem nazwę niedzieli stanowi pierwszy wyraz lub pierwsze wyrazy lekcji czytanej we mszy na daną niedzielę: *Circumderunt, Exsurge, Esto mihi, Invocavit, Reminiscere, Oculi, Letare, Iudica*. Dwie następne to *dominica Palmarum* i *Pascha*. Dalej idą ponownie niedziele z nazwami uformowanymi od pierwszych słów lekcji: *Quasimodo, Maiestas Domini, Jubilate, Cantate, Vocem Jocunditatis, Exaudi*. Tę sekwencję przerywa niedziela *Pentecosten* (*Pięćdziesiątnicy*, czyli *Zesłania Ducha Świętego*) oraz niedziela *Trinitatis*, po której idą 22 niedziele *post Trinitatis*, utrzymujące się aż do końca roku kościelnego.
8. **Dominica**, (dzień) Pański, niedziela, 2.736: *die dominico Invocavit*, 2.477, 478: *dominico post Petri et Pauli apostolorum*. Słowiański określnik, a więc i polski, nie nawiązał do terminologii łacińskiej, to jest „do planet-bóstw, co im [misjonarzom] jawnym pogaństwem trąciło”, „lecz wytworzył się samodzielnie”. Pochodzi już z VIII wieku⁹.
- a. Owa *dominica*, *niedziela*, upamiętniająca podstawowe zdarzenie świata chrześcijańskiego – Zmartwychwstanie Pańskie, jest najważniejszym, a zatem pierwszym dniem tygodnia¹⁰ i zawsze świątecznym. W roku jest ich 52. Drugiego, równie częstego święta w kalendarzu kościelnym nie ma!
 - b. Sam termin *dominica* albo pojawia się w nagłówku dekretów. 2.558: *ante dominicam Invocavit*, 2702: *post dominicam Iudica*,

⁹ SEJP, s. 588.

¹⁰ Na jakimś nieporozumieniu polega twierdzenie Aleksandra Brücknera, jakoby *kościół zaczął liczenie [dni tygodnia] od soboty*, SEJP, s. 528.

albo się go pomija: 2.562: *ante Oculi*, choć oczywista tu zawsze domyślna: *ante dominicam Oculi*¹¹.

9. *Etas, wiek*. Terminem tym dekrety nie posługują się nigdy w znaczeniu stuletniego okresu. Taki sens mógłby się pojawić w traktacie chronologicznym, a nie w aktach notujących zdarzenia życia codziennego. Podobnie jak polski *wiek*, określa *etas* tę liczbę lat, którą jednostka przeżyła; stąd jej *anni etatis*.
10. *Feria*, dzień tygodnia. Brak owego terminu w pracowych indeksach, dołączonych do publikacji dekretów; może dlatego, że pojawia się on niemal w każdym nagłówku.

a. Średniowieczna *feria* różni się od klasycznej i formalnie, i semantycznie. W łacinie to *plurale tantum feriae*. Tymczasem w dekretach używano owego terminu najczęściej w liczbie pojedynczej – *feria*.

b. Ważniejsza różnica semantyczna. Dla Rzymian *ferie* były dniami świątecznymi przeznaczonymi na służbę bożą. Metonimicznie zaś stanowiły czas wolny od zajęć, dni wypoczynku. SEJP daje trafną ich definicję: „*ferie w akacje oboje dla dni wolnych od pracy*”.

c. Tymczasem średniowieczna syngularna *feria* nie ma nic wspólnego z świętowaniem. Wskazuje ona zawsze i wyłącznie na dzień tygodnia – zarówno roboczy (od poniedziałku do soboty), jak świąteczny (niedziela)! W języku niemieckim istnieje dlań odpowiednik jednowyrazowy: *Wochentag*. Brak takiego w polskim, stąd z konieczności uformowane przez nas wyrażenie: *dzień tygodnia*.

d. Termin *feria* ma w dekretach całkiem inny sens niż *dies*, nie są zatem owe wyrazy synonimami. Stąd tak częste występowanie obydwu terminów obok siebie, 1.238: *feria sexta, diei sancti Viti martyris*; 2.366: *feria tertia, die Appolonie*; 2.417: *feria secunda, die Arnoldi*; 2.486: *feria sexta, ipso die sancti Luce*; 2.692: *feria secunda, die sancti Vincencii*.

e. Owych *feryj*, dni tygodnia, było oczywiście siedem: *feria (prima)*; *feria secunda*; *feria tertia*; *feria quarta*; *feria quinta*; *feria sexta*; *feria (septima)*.

f. Wszakże w dekretach powołuje się jedynie pięć ferii – od drugiej do szóstej, zatem bez pierwszej, tj. niedzieli, i bez siódmej, tj. soboty¹².

¹¹ Charakterystyczne dla działalności krakowskiego sądu, że nieraz czynności prawnych dokonuje właśnie w niedzielę, 2.631: *die dominico Rogacionum*, 2.736: *die dominico Invocavit*, 2.1098: *die dominico in profesto sancti Martini*.

¹² Wyjaśnienie odrębnej nominacji polskiej, dlaczego *feria tertia* została *wtorkiem*, a więc dniem wtórym, drugim; *feria quinta* – *czwartkiem*, dniem czwartym, a *feria sexta* – *piątkiem*, dniem piątym, daje J. Matuszewski, *Słowiński tydzień. Geneza, struktura i nomenklatura*, Łódź, 1978.

Nigdy więc nie spotykamy tam wyrażen *feria prima*, ani *feria septima*, albowiem pierwsze – to *dominica*, a ostatnie – to *sabbatum*. Owe dwa identyfikacyjne terminy wzięły górę nad określeniami liczbowymi.

g. W tygodniu wielkim¹³ wszystkie ferie były wielkie, zatem 2.650: *feria quarta magna* to „wielka środa”, a 2.79: *sabbato magno in vigilia Pasce*, „w wielką sobotę, w wilię Paschy”.

11. Od *substantivum feria*:

a. Zostały uformowane dwa przymiotniki, 2.30: *feriatus* i 2.778: *feriatis*, zawsze z domyślnym *dies*. Nie zdołaliśmy stwierdzić, czym się one semantycznie różnią; najprawdopodobniej sens ich identyczny.

b. *Dies feriatus* przeciwstawia się wielokrotnie *dies solemnis*, *dies sacer*; 2.544: *tercio in eo errant, utrum solemni die vel feriata sibi solvebat*; 2.736: *pars adversa facere debet post Conductum Pasche propter dies feriatus*; 2.793: (sprzedaż łąki przez kobietę) *hoc sola sine tutore, iudicialiter electo et in diebus feriatis, facere non potuit*; 2.877: *et etiam hoc decretum domini pallatini [...] factum est diebus feriatis, ubi non licet hereditatem iudicare [...] Quod autem dominus pallatinus cum consulibus et iuratis decrevit in diebus feriatis, hoc non est iuridice factum*. A zatem *dies feriatus* byłby według powyższych wypowiedzi dniem powszednim, roboczym.

12. Dodatkową trudność interpretacyjną sprawiają dekrety 1.313: *in diebus ligatis videlicet feria quinta post Penthecosten [...] et post hoc eadem obligatio in diebus apertis, extraferiatis diebus [...] non est denuo renovata et confirmata*, łącznie z 2.778: *utrum sine iudicio bannito causa processum habere potest die feriali*. Do wskazanych trudności dołącza tekst dalszy, 2.602: *dixit: adventus sacri dies esse feriatus*. Prawdopodobnie znaczyło to, że w okresie adwentu dnię świąteczne stawały się roboczymi(?)

13. *Festum*. Każdy dzień roku – wiemy – ma swojego świętego patrona czy patronkę¹⁴ (1.246, 415: *festum Marie Magdalene*, 1.252: *festum Michaelis*), albo też poświęcony został jakiemuś wydarzeniu ważnemu w liturgii kościelnej (1.329: *festum Divisionis apostolorum*, 1.307: *festum Annunciationis Marie*, 1.440: *festum Epyphanie*, 1.711: *ante Nativitatis sancte Marie Virginis festum*). W istocie zatem w kalendarzu kościelnym na każdy dzień przypada jakieś *festum*. Wszakże – co należy podkreślić – termin ów nie zawiera już w dekretach sensu uroczystościowego, *festivitas*¹⁵.

¹³ W dekretach nie zanotowaliśmy wyrażenia *septimana magna*.

¹⁴ Kościół ma tytu świętych, że na jeden dzień przypada ich wielu, jak świadczą o tym *Acta Sanctorum* czy *Acta Sanctorum ordinis sancti Benedicti*.

¹⁵ W indeksach Dekretów ostatni wyraz w ogóle się nie pojawia, choć notujemy go w nich parokrotnie, np. 1.291: *ipsa die festivitatis* (por. niżej pkt 19).

14. Wyraz *festum* bywa często w tekście opuszczany, choć zawsze pozostaje domyślny, 2.912: *post sancte Trinitatis* oraz dekret następny, 2.913: *post festum sancte Trinitatis*, 1.822: *post Valentini* i zaraz 1.823: *post festum sancti Valentini*, 1.267: *in feria sexta ante Martini*, oczywiście: *ante festum Martini*, 1.239: *feria tertia post (festum) Viti martyris*, 2.356: *post (festum) Iohannis*, 1.908: *sabbato post (festum) Katherine*, 2.876: *sabbato proximo post (festum) sancti Egidii*. I wiele innych przykładów.
15. *Festivitas*. Termin używany w dekretach w sensie uroczystości świątecznej. Nieraz to wprost synonim do *festum*, 1.291: *ipsa die festivitatis sancte Dorothee* (por. wyżej pkt. 14).
16. *Hora*. Określeniem czasu jest również termin *hora*. Jaki jego sens? Nic nie daje wyrażenie 1.75: *hora consueta*. Dopiero następujące 1.371: *hora vesperorum*, a zwłaszcza tekst 2.544: (świadkowie) *nesciunt horam, utrum mane, meridie vel vespere*¹⁶ wyjaśniają sens terminu: to bynajmniej nie nasza sześćdziesięciminutowa godzina – na nią było za wcześnie, średniowiecze to przecież okres przedzegarkowy – lecz wyłącznie pora dnia!
17. Tych **pór dnia** znają dekrety cztery:
- a) rano, 2.544: *mane*¹⁷;
 - b) przed obiadem, 2.558: *ante prandia*;
 - c) w południe, 2.544: *meridie*;
 - d) przed zachodem słońca, 1.1529: *usque solis ad occasum*¹⁸; 2.558: *hora vesperorum et ante solis occasum*; 1.1099: *paruit, suo iuri satisfacere volens, usque ad solis occasum*; 2.108: *pecuniam ad solis occasum reponere*; 2.1054: *actor se submisit coram iure et obligavit pecunias ponere [...] ad solis occasum*; 2.747: *hoc sibi solis ad occasum, sicut precium elaboratum solvere tenetur*; 2.865: *quod reus expensas actori XVI scotos taxatas ad solis occasum dare debuerat*; 2.915: (rajcom, których strona *dehonestavit et infamans eosque dicens indignos sedis huius* – strona będąca zatem *rebellis et protervus* – *cuilibet consulum luit per 36 solidos*), *quos eis reponere debet irremissibiliter ad solis occasum*; 2.1007: *a qua sententia actor appellavit et melioravit taliter, quod pars rea docere debet ad occasum solis*; 1.1099: (pozwany) *paruit, suo iuri satisfacere volens usque ad solis occasum*. Tej pory zachodu słońca należało zatem odczekać, 2.925: *tunc non debuerunt discernere ipsum in ruina, sed exspectare solis occasum et annotare de non satisfactione diei ulterini*.

¹⁶ Tekst powołany został w dekrete dwukrotnie.

¹⁷ Przypominamy spór o interpretację wyrażenia *bonum mane*; niektórzy historycy tłumaczą owo wyrażenie przez *dobrą rękę*, *manus*, choć czwarta deklinacja takiego przypadku nie zna, por. J. Matuszewski, *Słowiński tydzień...*

¹⁸ Tak też dekrety 1.98, 2.61, 401.

18. Przytoczonym łacińskim terminom odpowiadają niemieckie: 1.736: *morgen (gabe)*, 309: *bey Sonnenschein*, 2.712: *bis czu Sonne schein*.
19. Wszystkie czynności prawne winny się dokonać **za dnia**, a więc przed zachodem słońca. Po tym terminie wszelkie kroki poczytuje się za spóźnione, a w konsekwencji nieważne, 1.1286: *tarde post occasum solis et non ante occasum solis paruit*; 2.577: *sed quia tarde fuit...*; 2.1007: *qui tunc propter brevitatem temporis probare non potuit*.
20. **Minuta**. Wyraz dobrze dekretom znany, wszakże bynajmniej nie w znaczeniu czasowym, 1.668: *quod minuta ostendit etiam ante citationem, minuta etiam ostendit*; 1.1058: *iuxta minutam eiusdem concordie*; 1.1129: *sed pars adversa aliquas minutas introclusas una cum nostra sententia habere vellet; ...sed si eadem pars aliquas minutas vobis optat habere...*; 1.1314: *ex scriptis vestris et minutis sub sigillis vestri iudicii*; 2.45: *extunc super propositionem actoris et responsonem partis respondentis prius debet sententia proferri, quam aliqua minuta poni vel legi debeat*; 2.532: *postulavit sibi legi minutas*; 2.541: *et minute lecte sunt*, 2.896: *ex minuta bene perlegentes*; 2.926: *actor monstravit mani feste minutam ex iure Cracoviensi, que coram iudicio vestro lecta est*. W powołanych wszystkich przykładach i tylu innych jeszcze, które by można cytować, *minuta* to zawsze pisany tekst¹⁹, rękopis, a nigdy jednostka czasu. Przed rozpowszechnieniem się zegarków kieszonkowych tak mała jednostka temporalna, jak dzisiejsza *minuta*, nie znalazła, bo nie mogła znaleźć, praktycznego zastosowania²⁰. A tym bardziej nie było miejsca na jeszcze mniejszą *sekundę*.
21. **Octava**²¹, oktawa. Mimo siedmiodniowego tygodnia pojawia się w kalendarzu kościelnym często występujący okres zwany oktawą, 1.88: *In octava festi Corporis Christi*, 1.93: *feria quinta infra octavas Visitationis*, 1.105: *sabbato infra octavam Assumptionis Marie*, 1.158: *feria quarta infra octavas Penthecostes*, 2.1007: *In octava Omnium Sanctorum*. Genezę owego okresu stanowi średniowieczny sposób liczenia dni, zasadzający się na włączaniu do rachuby zarówno pierwszego dnia, od którego dokonywano obliczenia, jak i ostatniego, na którym liczenie kończono²². Taka operacja daje w rezultacie sumę osiem.
22. **Profestum**. W dekretach notowano bardzo często dwa wyrażenia przyimkowe, 2.1091: *ante festum* oraz 1.66: *post festum*, przed i po święcie. Pierwsze zastępuje się nieraz rzeczownikiem złożonym

¹⁹ Stąd też 1.762: *minutarium* – ‘zbiór minut’.

²⁰ Zauważ: w dekretach termin *minuta* pełni również funkcję przymiotnika, 2.543: *minuta pecunia*, drobna moneta.

²¹ Także w pluralis, *octave*.

²² *Der echte Tag nach einem Feste (mit Anfangs- und Endtermin)*, O. Grotefend, *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Hannover 1941, s. 19.

- profestum*, zawsze w wyrażeniu *in profesto*²³. Jakie jego znaczenie? Wydawca zgodnie z etymologią słowa przyjął, że to dzień poprzedzający inne *festum*. Zatem 2.882: *feria quinta in profesto sancte Katherine* to 24 listopada, bo dzień tej świętej przypada na 25 listopada; podobnie 2.1068: *feria quinta in profesto Conversionis sancti Pauli* to 21 stycznia, 2.1022: *feria sexta in profesto sancti Iohannis Baptiste* to 23 czerwca, a 2.1098: *die dominico in profesto sancti Martini* to 10 listopada. I chyba jego stanowisko słuszne. Tym samym sens tego wyrażenia ostatecznie taki sam jak klasycznego *in vigilia* (por. pkt 28).
23. **Quatember, quatuor tempora**²⁴. Ich polski odpowiednik to suchedni. Jak łacińska nazwa wskazuje, wypadają one cztery razy do roku 1.1255: *quatuor temporibus*, a to w marcu, czerwcu, wrześniu i grudniu²⁵; 1.603: *feria quarta quatuor temporum post festum Penthecostes*, 1.1196: *feria quarta quatuor temporum post festum sancte Lucie*, 1.1292: *feria sexta quatuor temporum post Lucie*.
24. **Quindena**. Tak się zwie okres piętnastu dni, wyznaczony stronie procesowej przez sąd na przeprowadzenie dowodu, 2.895: *potest habere quindenam ad probandum*.
25. **Sabbatum**, sobota. Ostatni, siódmy dzień tygodnia, *feria septima*, brzmi z reguły *sabbatum*, 1.224, 264: *fuit feria sabbati*, 1.764: *feria sabbato in die Inventionis sancta Crucis*, 2.850: *sabbato, die sancti Briccii*, 1.105: *sabbato infra octavam Assumptionis Marie*, 1.821: *sabbato in die sancti Valentini*, 1.894: *sabbato ante Hedwigis*, 1.958: *sabbato proximo ante festum sancti Stanislai*, 1.908: *sabbato post Katherine*, 1.010: *sabbato post Martini*, 1.1028: *sabbato die, post festum Purificationis Marie*, 2.918: *die sabbatri post sancti Procopii*.
26. Niekiedy pojawia się postać przymiotnikowa łacińskiej soboty, 1.661: *feria sabbatica ante Invocavit*, 1. 706: *feria die sabbatico infra octavas Assumptionis Marie*, 1.844: *die sabbatico post Bonifacii*.
27. **Septimana, woche**, tydzień. Jak łacińska nazwa wskazuje, jest to okres siedmiodniowy; zaczyna się on niedzielą, *dominica*, a kończy sobotą²⁶ *sabbatum*. Indeksy łacińskie dekretów wyrazu nie zarejestrowały w ogóle, natomiast wykazana została w 2. tomie niemiecka *woche*, 1.254, *in sechz wochin*, 1.895, 907: *bey sechs wochin mynner adir*

²³ Zwrot 2.831: *die dominico in profesto sancti Martini* jest z pewnością zapisem omyłkowym.

²⁴ Wydawca drukuje owe wyrazy niepotrzebnie dużą literą; to *nomina appellativa!* Zaznaczmy: brak ich w indeksach do obydwu tomów.

²⁵ *In ieiunio: estativum, autumnale, hiemale, vernale*.

²⁶ Inny słownik języka polskiego PWN, Warszawa 2000, daje następującą definicję tygodnia: *to okres siedmiu dni, liczony od poniedziałku do niedzieli lub od niedzieli do soboty*. Mediewista przyjmie za własną jedynie rachubę drugą.

mehe, adir wenig mehe. Podział na tygodnie jest niezależny od innych; ma on zatem swój odrębny *cursus*, co wytworzyło w rachubie kalendarzowej niemałą komplikację.

28. *Vigilia*, czuwanie (SEJP). Utworzony z niej polski termin wprowadza w błąd. Kościelna *vigilia* to nie tylko przeddzień świąt Bożego Narodzenia, jak w dzisiejszej polszczyźnie, lecz w ogóle każdy dzień poprzedzający jakikolwiek inny²⁷, 1.85: *in vigilia Penthecostes*, 1501: *in vigilia Marie Magdalene*²⁸.
29. Czasem pojawia się **dotatkowe określenie czasu**, konieczne wtedy, gdy jakiemuś ważniejszemu świętemu przypisano dwa lub więcej dni w roku, 2.274: *in wigilia sancti Stanislai in autumnno*, czemu przeciwstawia się 1.958: *sabbato proximo ante festum sancti Stanislai in mayo*, 2.263: *sabbathico die proximo sancti in mayo Stanislai*, 2.295, 2.473: *sabbato post Stanislai in mayo*, 1.958: *sabbato proximo ante festum sancti Stanislai in mayo*.
30. W naszej **toponimii** mamy niejednokrotnie do czynienia z nazwami miejscowości, które są powtórzeniem mian dni tygodnia: **Poniedziałek**, **Wtorek**, **Środa**, **Czwartek**²⁹, **Piątek**, **Sobota**, **Niedziela**³⁰. Wzięły się one stąd, że w powołane dni odbywał się w danej miejscowości targ połączony z kościelnym odpustem³¹. Oczywiście tak określonych NM nie tłumaczono na łacinę: trudno było oddać leżącą koło miejscowości *Piątku Sobotę* (por. sienkiewiczowski *Potop!*) przez *Feria Septima*, skoro rzeczownik *sabbatum* stanowił już datę czasu, sobotę; podobnie i z dalszymi terminami tygodniowymi. Z nimi nie mogły konkurować polskie NM. Siłą rzeczy musiało się utrzymać ich brzmienie rodzime, bez tłumaczenia.

²⁷ Jej dosłowne znaczenie kontynuuje francuskie substantivum *la veille, jour qui precede celui dont on parle* (Larousse).

²⁸ Starodawne przysłowie polskie: *wilia wili / świętej Wiktorji*, wskazujące na dzień 23 grudnia, musi pochodzić z doby przed gregoriańską reformą kalendarza. Dzisiaj imię powołane przypada na 13 grudnia!

²⁹ Długosz, *Liber beneficiorum*, t. 3, s. 307: *Czwartek – suburbium Lublinense*.

³⁰ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i krajów sąsiednich*.

³¹ Ob. K. Maleczyński, *Najstarsze targi w Polsce i stosunek ich do miast przed kolonizacją na prawie niemieckim*, [Lwów] 1926, SHPP, t. 10, z. 1.